

2015WMC16

DATUM	11-5-2015
AAN	Leden commissie WMC
VAN	Gedeputeerde mevrouw Pennarts
DOORKIESNUMMER	Klik hier als u tekst wilt invoeren.
ONDERWERP	Notitie op motie religieus erfgoed

Notitie over Religieus erfgoed, naar aanleiding van motie CU van 8 december 1914.

In de vergadering van Provinciale Staten van 8 december 2014 heeft de Christen Unie bij de bespreking van de Begroting 2015 een motie met als thema Kerkrestauratie ingediend. In de motie verzoekt de Christen Unie het college van gedeputeerde Staten om

- Te onderzoeken op welke wijze de provincie Utrecht meer kan bijdragen aan het wegwerken van restauratieachterstanden rond het religieus erfgoed.

In onderstaande notitie wordt beschreven wat de bevindingen in de erfgoedmonitor zijn, wat de mening van de twee grootste spelers in het veld zijn: het Bisdomein en de PKN, wat het landelijk beleid is en wat wij gedaan hebben, nu doen en nog extra zouden kunnen doen.

1. Bevindingen in de erfgoedmonitor t.a.v. religieus erfgoed:

Staat van onderhoud:

De Utrechtse Erfgoedmonitor is zomer 2014 afgerond. In de erfgoedmonitor is de onderhoudstoestand van 2800 rijksbeschermden monumenten gemonitord op basis van goed, redelijk, matig en slecht. Dankzij de Utrechtse Erfgoedmonitor hebben we de problematiek van het religieus erfgoed goed in beeld. De provincie Utrecht telt 226 religieuze gebouwen en -onderdelen die de status van rijksmonument hebben. Dit zijn vooral kerkgebouwen met de bijbehorende pastorieën en grafkapellen. De objecten binnen deze groep staan er doorgaans redelijk tot goed bij in de provincie Utrecht, mede dankzij provinciale inzet in de periode 2008-2011 toen religieus erfgoed een speerpunt was van het Fonds Erfgoedparels. De problemen beperken zich dan ook tot een gering aantal objecten. Bij 8 kerken is er sprake van grote problemen, 24 kerken verkeren in matige staat van onderhoud. Ook al is het aantal probleemgevallen gering, de onderhoudsproblemen bij dit type gebouwen zijn vaak groot en al snel kostbaar. De RK-kerken staan er over het algemeen minder goed bij dan de protestantse kerkgebouwen. Reden hiervan zou kunnen zijn dat een groot deel van de RK-kerken in de tweede helft van de 19^e en begin van de 20^e eeuw gebouwd is en daarom pas eind jaren '90 door het rijk beschermd is (Monumenten Selectie Project, rijksproject gericht op bescherming van de jongere bouwkunst). Deze relatief jonge monumenten hebben vaak nog een restauratieachterstand omdat ze eerder niet voor subsidie in aanmerking kwamen. De restauratiebehoefte in deze categorie bedraagt 43 miljoen. Hiermee komt het religieus erfgoed op de 2^e plaats na de historische buitenplaatsen.

Naam	Straat	Huisnr.	Gemeente	Oorspronkelijke functie	bouwjaar	Staat onderhoud 2014	Type eigenaar
H. Bavo	Ambachtsheerelaan	2	Woerden/Harmelen	Kerkgebouw	1916	slecht	RK
Cunera	Markt	1	Rhemen	Toren	1492	slecht	gemeente
Hervormde gemeente Waverveen	Cliffordweg	9	De Ronde Venen/Waverveen	Kerkgebouw	1887	slecht	NH
Janskerk	Kerkstraat	11	De Ronde Venen/Mijdrecht	Toren	1800	slecht	NH
West Hill	Parkweg	48	Stichtse Vecht/Maarsssen	Kapel	1913	slecht	?
H. Johannes de Doper	Pastoor Spaanplein	2	Montfoort	Kerkgebouw	1923	slecht	RK
H. Johannes de Doper	Straatweg	146	Stichtse Vecht/Breukelen	Kerkgebouw	1920	slecht	RK
Andrieskerk Hof		16	Utrechtse Heuvelrug/Amerongen	Toren	1700	slecht	gemeente

Uit Erfgoedmonitor: Rijksbeschermd religieus erfgoed in slechte staat van onderhoud .

Leegstand en hergebruik:

25 % van de kerkelijke gebouwen is herbestemd. Het gaat dan om functies als bijeenkomst, onderwijs, kantoor en wonen. Volgens de erfgoedmonitor staat 6 % van de kerkelijke gebouwen leeg. Dat is vergeleken met andere provincies weinig. De meeste kerkgebouwen worden nu nog als kerk gebruikt, zij het steeds minder intensief. Deze tendens zal alleen maar toenemen. Omdat het moeilijk is om m.n. voor kerkgebouwen een andere bestemming te vinden, zal dit positieve beeld de komende jaren wel gaan veranderen, zie ook de bevindingen uit het gesprek met het Bisdom Utrecht en de PKN.

2. Bevindingen van het Bisdom Utrecht en de PKN

De afgelopen periode is overleg gevoerd met de heer van Heijst van het bisschoppelijk bouwbuero en met de heren Vlieck en Overeem van de PKN.

De heer van Heijst heeft aangegeven dat de kerken in het bisdom Utrecht er over het algemeen goed bijstaan. De impuls die sinds 2008 door RCE en provincie gegeven is heeft geholpen. De kerken die hij

noemt die dringend restauratie behoeven, komen overeen met de bevindingen uit de erfgoedmonitor. Wel dreigt de komende jaren sluiting van een fors aantal kerkgebouwen door verdere ontkerkelijking. (Sinds 2007 is het aantal parochies in het aartsbisdom Utrecht samengevoegd van 326 naar 49. Iedere parochie heeft zo'n 10 tot 12 kerken. Kardinaal van Eijk zegt hierover in zijn brief: "Geloof in tijden van kerksluiting" dat dat nodig was om de structuur aan te passen bij het afgenomen aantal gelovigen en priesters. Hij schrijft dat dat los staat van de kerksluitingen.) Kerksluiting is een zaak van de parochiebesturen. Hierbij is de vitaliteit van de geloofsgemeenschap leidend. Er wordt niet gekeken naar de status van het gebouw, of het gebouw beschermd is of niet. Er zijn nu 307 kerkgebouwen in het bisdom Utrecht. Hiervan zijn de afgelopen jaren 10 gesloten. Er is geen zicht op de kerken die gesloten gaan worden. In tegenstelling tot de Hervormde kerken moeten de katholieke kerken eerst ontwijd worden, voordat ze voor mede (dubbel) gebruik ingezet kunnen worden. Afgesproken wordt jaarlijks te overleggen.

De heren Vlieg, gemeenteadviseur Kerkbeheer PKN en Overeem, secretaris van de Stichting Behoud kerkelijke Gebouwen provincie Utrecht geven aan dat er veel kerken zijn die zichzelf redden, bijvoorbeeld via "stichting vrienden van". Er wordt ook succesvol aan Crowdfunding gedaan, bijv. t.b.v. de bogen van de Domkerk. De stad Utrecht heeft een eigen instrument via de Protestantse Gemeente Utrecht: het fonds Binnenstadskerken. Dit fonds is in de jaren '90 van de vorige eeuw ingesteld om onderhoud te plegen aan de grote monumentale kerken in de stad Utrecht: de Domkerk, de Janskerk, de Jacobikerk en de Nicolaaskerk. De provincie participeert hierin. Het probleem in de provincie Utrecht is kleiner dan in Noord-Holland, waar veel kerken leeg staan. In Utrecht lopen de RK-kerken voorop, de noodzaak is nu nog minder bij de protestantse kerken, maar het gaat wel komen. Zo wordt voor de hervormde kerk in Driebergen een andere invulling gezocht. Er is op dit moment nog weinig bekend over de problematiek in Utrecht. De stichting SBKGU is in het leven geroepen om de kerkrentmeesters te ondersteunen. Er is vooral behoefte aan kennisdelen met de provincie. Afgesproken wordt om jaarlijks met elkaar te overleggen.

3. Landelijk beleid t.a.v. restauratie en herbestemming:

- De BRIM is de instandhoudingsregeling van de RCE. De BRIM voorziet in een max. subsidiebedrag van 50 % van 3 % van de herbouwwaarde voor een periode van 6 jaar (bij het toekennen van de subsidie wordt er van uitgegaan dat 0,5% van de herbouwwaarde per jaar van een gebouwd object voldoende is voor sober onderhoud.)
- Daarnaast heeft de RCE een regeling voor herbestemming (haalbaarheidsonderzoeken) en het wind-en waterdicht maken van monumenten. Er is jaarlijks 2,4 mln. euro beschikbaar voor de regeling, waarvan 1,7 miljoen euro voor haalbaarheidsonderzoeken, 0,7 miljoen voor het wind- en waterdicht maken van monumenten.
- De Agenda Toekomst Religieus Erfgoed is op 26 juni 2014 van start gegaan. De RCE onderzoekt op dit moment met een dertigtal kerkelijke en niet-kerkelijke partijen hoe zij kan zorgen voor een beter behoud van kerken en kloosters. Dit betreft niet alleen behoud van kerken en kloosters in religieus gebruik maar ook, in geval van leegstand, een goede herbestemming. Die samenwerking heeft geresulteerd in een gezamenlijke agenda met concrete acties waarmee men de komende jaren aan de slag gaat, zie www.toekomstreligieuserfgoed.nl

- Religious heritage: Het in de motie genoemde 'Future for religious heritage' is een Europese netwerk- en belangenorganisatie voor het behoud van religieus erfgoed. Hier zijn vooralsnog geen Europese subsidies aan gekoppeld.
- Het Nationaal Restauratiefonds heeft een Kerken Nevenfunctie-lening voor rijksbeschermd kerken. Met deze lening kan het kerkbestuur de aanpassingen financieren die het mogelijk maken om het gebouw naast de eredienst te gebruiken voor andere activiteiten. Hierbij kan gedacht worden aan verwarming, sanitaire voorzieningen, pantry.

4. **Beleid Provincie Utrecht**

Fonds Binnenstadskerken

De provincie heeft samen met de Protestantse Gemeente Utrecht en de gemeente Utrecht in 1989 een overeenkomst gesloten om het onderhoud van vier gerestaureerde binnenstadskerken in de gemeente Utrecht langdurig financieel te steunen. Het betreft de Domkerk, de Jacobikerk, de Janskerk en de Nicolaaskerk. Hiertoe is het zogenaamd Kapitaal Groot Onderhoud Rijksmonumentale Binnenstadskerken tot stand gebracht. Het totaalvermogen van het fonds bedraagt op dit moment € 4.800.000,-. Het bedrag dat door de provincie in vruchtgebruik gegeven is bedraagt € 335.797,-. Omdat het rendement in 2009 niet hoog genoeg was, heeft de provincie dat jaar extra bijgestort, te weten € 500.000,- als subsidie. Omdat deze kerken een aantal jaren geen rijkssubsidie (BRIM) ontvangen hebben, is er achterstallig onderhoud aan de monumentale kerkgebouwen ontstaan. Dit speelt met name bij de Domkerk, omdat deze kerk onderhoudsgevoelig is.

Fonds Erfgoedparels

Vanaf 2008 is ruim 17 miljoen aan subsidie verstrekt voor grootschalige restauraties in de categorieën kerken, industrieel erfgoed en historische buitenplaatsen waarvan ruim 4 miljoen aan de restauratie van 5 kerken (tot 2010) te weten:

- NH-kerk in Wilnis
- Sint Victor in Benschop
- Sint Joseph in Zeist
- Franciscus van Assisie in Oudewater
- H. Hart van Jezus in Vinkeveen

Vanaf 2011 is er conform het coalitieakkoord voor gekozen uitsluitend subsidie te verstrekken aan de prioritaire categorie historische buitenplaatsen. Dit is verwerkt in de Cultuurnota 2012-2015 "Cultuur van U". Eén van de redenen hiervoor was dat de RCE via de rijks instandhoudingsregeling BRIM extra geld voor de kerken beschikbaar stelde voor een periode van 2 jaar. In 2014 hebben PS besloten om de voor het Fonds Erfgoedparels vastgestelde preferente categorie van historische buitenplaatsen uit te breiden met urgente restauraties aan monumenten uit andere categorieën. De redenen daarvoor zijn enerzijds dat het budget voor 2014 en 2015 is verhoogd met 2 miljoen en dat uit de Utrechtse Erfgoedmonitor 2014 blijkt dat enige urgente restauraties aan monumenten uit andere categorieën noodzakelijk zijn. Door verruiming vande categorieën zetten we sinds 2014 duidelijk in op de kerken. Dit komt omdat de kerken hoog scoren in urgentie op basis van de monitor en voldoen aan onze beleidscriteria zoals publieke toegankelijkheid en cofinanciering. In 2014 hebben de Cuneratoren in

Rhenen, de Augustinuskerk in Utrecht en de St. Petrus Banden kerk in Driebergen-Rijssenburg te samen € 1.258.000,- subsidie ontvangen. In 2015 zal weer een aantal kerken subsidie ontvangen. Op dit moment wordt gesproken met het bestuur van de kerk van Montfoort, de Domkerk, de Andriestoren en de Cunerakerk.

5. Wat wij nog extra zouden kunnen doen: regelingen t.a.v. herbestemming en leegstand.

Een herbestemmingsregeling die aanvullend is op de rijksregeling kan de kerkbesturen helpen. Via zo'n regeling worden eigenaren gestimuleerd te zoeken naar een nieuwe functie voor het gebouw. Een haalbaarheidsonderzoek heeft betrekking op: de bouwhistorische en cultuurhistorische kenmerken van het monument, de bouwkundige staat van het monument, mogelijke nieuwe functies van het monument en de financiële haalbaarheid van de herbestemming van het monument. De provincie Noord-Holland heeft zo'n regeling. Door extra provinciale bijdrage wordt de eigen bijdrage voor de eigenaar aantrekkelijk om een onderzoek te laten doen.

6. Conclusie:

Dankzij de erfgoedmonitor hebben wij de restauratiebehoefte bij het religieus erfgoed duidelijk in beeld. Over het algemeen gaat het goed. De problematiek in Utrecht spitst zich toe op enige urgente problemen in deze categorie. Dit wordt bevestigd door de PKN en het Bisdom Utrecht.

Dankzij de verruiming van de voorwaarden van het Parelfonds in de PS-vergadering van 8 december 2014 (naast buitenplaatsen ook urgente restauraties uit andere categorieën aanpakken) komt religieus erfgoed vanzelf in beeld: in 2014 zijn 3 kerken gehonoreerd, in 2015 zal dat minimaal hetzelfde aantal zijn.

Ook in de toekomst zal de Erfgoedmonitor leidend zijn voor de keuze van de te restaureren monumenten. Voor de volgende Cultuurnota (2016-2019) zullen we afwegen welke beleidscriteria we daarnaast blijven hanteren. De mogelijkheid om te koppelen aan eventuele Europese subsidies voor religieus erfgoed kan daarbij een rol spelen; ook nu al spelen bijdragen van derden /eigen inkomsten immers een rol bij de selectie. E.e.a. is uiteraard afhankelijk van de beschikbare middelen in de provincie Utrecht na 2015.

Wat betreft herbestemming en leegstand: een aanvullende regeling op de rijksregeling voor herbestemmingsonderzoek zal de eigenaren helpen een nieuwe bestemming te zoeken. Dit onderwerp zal worden meegenomen in de discussie naar de nieuwe Cultuurnota.

Advies:

Gezien huidige stand van het beleid en de financiële mogelijkheden komen de kerken voldoende aan bod en is er geen reden er binnen het fonds erfgoedparels een preferente categorie van te maken. Het advies luidt om het beleid te handhaven zoals het nu is. Uiteraard is het aan u om in het kader van de nieuwe Cultuurnota het onderwerp opnieuw te agenderen. De eerste mogelijkheid is de startnotitie in november.